

АПОТЕОЗА НЕВИДЉИВОМ

Славко Гордић, *После руба*, Културни центар Новог Сада, Нови Сад 2020

Пишући збирку „кратких уочавања и размишљања о најважнијем: о животу и смрти, о Богу и човеку, о љубави и стваралаштву, о природи и језику”, Михаил Епштејн своје разигране микротекстове сакупљене у књизи *Лейљиви листићи* именује интелектуалним авантурама и провокацијама, несвакидашњим, спрам читалачког ума задиркујућим, аутоироничним и парадоксалним мислима које, опирајући се икаквом системском обележју, трагају за неухватљивим, често зачудним суштинама „захваљујући којима нам се живот претвара у опасну авантуру, а мисао – у чуђење”. Аналогију са литерарним творевинама оваквих својстава Епштајн налази у појму лепљивих листића које, у жанровском смислу, смешта између афоризма и есеја, а у семантичком погледу разумева двоструко: као пролећне листиће чији рани, неразвијени облик подсећа на мисли у њиховом заметку, али и као лепљиве, папирне листиће на којима бележимо кратке утиске и рефлексивне скице. Колико блиставо и надахнуто оваква поетика лепљивих листића може да буде остварена сведочи рецентна књига Славка Гордића *После руба*, која је, монтењевским речима казано, помало од свега: блиска је есеју захваљујући поливалентности визура које предмету промишљања дарују изненађујућу вишеслојност, дистанцирању од децидираног начела и поретка, тематизовању фрагмената искуства и рубних појединости; сродна је афоризму по својој кондензованости, духовитости и привидно једноставном изражавању мисли/слика чија сугестивност заправо сеже до нивоа универзалних истина; сасвим присна жанру дневника и њему иманентној интимној интонираности, временским ситуирањима (која су у *После руба* спорадична) и описивањима свакодневних догађаја. Ипак, суштина Гордићеве књиге најинтензивније се обистињује онда када се она чита и осећа као сусретиште поетско-медитативних текстуалних минијатура зачетих у уму/души субјекта песничке осетљивости за унутрашња и спољашња превирања, када се ти контемплативни (само)разговори – јер у књизи присутно писање у другом лицу подједнако се обраћа и ономе који пише и заинтригираном читаоцу – опајају као животне, живахне, оштроумне мудрости, како је то већ Ђорђе Деспић у проциљивом и детаљном тексту „Поетика средишта Славка Гордића”, поговору ове књиге, приметио.

Широка тематска и осећајна скала, хипостазирана у претходној Гордићевој књизи *Руб*, очувала је своју разноврсну природу и у овом литерарном остварењу бивајући оплемењена како увођењем нових тематских преокупација и идејних слојева, тако и свежим погледима на старе, већ промишљане одреднице. У *Рубу* дискретно присутна тема смрти

арборизује се у *После руба* на неколико нивоа, те јунак поетско-меди- тативне микропрозе расветљава ефекте које учестале смрти у његовој око- лини остварују на његово биће (осећање ужаса, беспомоћности, апсурда пред неповратним нестанком, кривице, али и стида „јер надживљавамо своје исписнике”), контемплира о досади као метафоричком умирању, али и задире у питања антропологије смрти сугеришући дистинкцију између смрти каква се некад остваривала и ње каква се указује данас:

Смрт бива пуко техничко питање. Што значи и организационо, адми- нистративно, финансијско. Не више проблем ума, потрес душе, бол срца. Смрти више није нужна ни маска, ни обред, ни залуђивање – никакво костимирање које би истину сакрило или ублажило.

Текстуални субјекат подједнако брижан поглед упућује и ка ра- зноликим сопственим и људским слабостима, недоличним помислима, кајањима (јер „највише смо бола наносили онима који су нас највише волели”), варљивостима среће и са њима сплетеним немарним и неправ- овременим увиђањем правих прилика, ка фрапантној цивилизацијској неосетљивости спрам туђег страдања и патњама које би се, у складу са хришћанском етосом, разумевале као вид милости, потврђивања вере и „повратка себи и дому”.

Већ овом мишљу о сопственој спознаји кроз патњу апострофирано је питање могућности сазнавања и одгонетања човековог идентитета, тај тешко размрсиви чвор аутобиографског дискурса, и уједно аспект који интензивно и фреквентно заокупља медитативног јунака ове књиге збу- њеног својом противречном и парадоксалном природом. Мисао из *Руба* о диверзитету наших унутрашњих појавности израженом до те мере да се измиче ослонац психолошком концепту личности („Нема личности, могући су тек куси животописи”) бокори се у више праваца и у књизи *После руба*. У њој субјекат увиђа онтолошку амбивалентност човека („и анђео и звер, и ситан и узвишен, и лукав и великодушан”) и живота („Није стварно само оно што је ружно. Стварна је и лепота, и племените побуде, и толика добра дела и часни поступци”); опажа сопствену парадоксал- ност (жеља за самоћом и жеља за интеракцијом у непредвидивом мани- фествовању) и диференцираност на спољни, видљиви део бића и његов унутрашњи, нетранспарентни свет обележен мултипликацијом сопстве- ног ја: „Толика наша ја – истовремена и наизменична – праве од нашег живота циркус и лакрдију.” Управо из тог језгра произилази експлицитна запитаност текстуалног субјекта о свом идентитету („Ко си ти, наизме- нично и у исти мах? Брижник, прегалац, сањало, комедијант?”), као и његова спознаја о сопственој сродности са ликом „протејског Португалца” Фернанда Песое, који је, сумњичав према јединству своје унутрашње кон- стелације, песме потписивао мноштвом хетеронима. Да се биће тексту-

алног јунака раздваја на два засебна света – јавни и скривени – и да је управо потоњи истинитији и важнији, најсиловитије се осећа у фрагментима у којима субјекат ретроспективно сагледава мноштво својих минулих обавеза, улога и задужења, време проведено на дугим седницама, када га је од позиције „малог завртња у великој конструкцији општег живота и активизма” искупљивао управо унутарњи, скривити двојник, његова „наивна бодрост”, сањарије пуне равничарских/брдских стаза, поднева, усева и присећање на духовиту мисао Лудвика Вацулика: „Шума је тако лепа – за разлику од конференције.”

Сећања означена у *Рубу* као „ископнели свет и свест”, „прозрачна опна ничег”, фигурирају као релевантан мотив и у књизи *После руба* реализујући своја значења у три смера: сећања која се тичу личних догађаја и искустава (утисци након годишњице матуре, погребна блиских особа, шетње универзитетским кварталом, Лиманским парком, трчања поред Дунавца), потом контемплације универзалног предзнака о успоменама, њиховој растујућој ништавности, каустичној снази, утварној природи, пориву да све минуло улепшавају и све пролазно обесмрћују и, најзад, сећање у историјском смислу, схваћено као памћење колектива. Исказ – „Апсолутно је несећање на истом растојању од смрти и живота. Име му је глупост” – фигурира не само као парадигматичан пример Гордићу својствене луцидне језгровитости него и указује на блискост таквог становишта са програмским начелом Ивана В. Лалића о несећању као одлици провинцијалног духа. На који начин и у којим се размерама такво заборављање координата задатих у баштини испољава, евидентно је у редовима који каталoшки реферирају на актере материјалистичке цивилизације:

Треба само погледати (...) друштвене лутке опијене плитком и пролазном репутацијом, таште колико и упорне ловце на славу, запењене истериваче правде и истине, хладне експерте и ефикасне организаторе уједињене на послу тричавог преуређивања привидне стварности или тек њеног језика, најпосле или понајпре врховне вође, полусвесне или несвесне да су само замењиве алатке прикривених и бездушних господара света.

Оштрица друштвене критике, импрегнирана достојанственим тоном који не подлеже еуфемизмима и одступницама у питањима истине, захвата и тему светских злодела („Немци у Намибији, Французи у Алжиру, Белгијанци у Конгу: злодела рачунају с кратким памћењем и сенком већих злодела”), потом тему родољубља („и енглески и немачки патриотизам укључују империјализам. У српском случају, знамо, кажњиво је и дефанзивно родољубље”), као и проблем релативизације истине у случају тзв. хуманитарне интервенције 1999. године, појаве стаклених ви-

шеспратница што наликују уредним затворима, те постојање симулакрума као владајуће детерминанте савременог света.

Ако се човек током свог земног трајања непрекидно суочава са трушним, дестабилизујућим карактеристикама околног света и сопственим идентитетским апоријама, природно искрсава питање о могућности постојања утешних предела, нарочитих егзистенцијалних упоришта чија би постојаност бодро осмишљавала живот медитативног субјекта. Поменута теза да се онај скривени део бића и недокучивост њему иманентна перципирају као повлашћени простор, једини истински облик аутентичног трајања, у пола гласа открива значајно смисаоно језгро књиге сплетено са питањем односа између научног знања/разума и вере/тајне/спознавања срцем. Заузимајући аутоироничан став према сопственом ја, чију запитаност у погледу разумевања појединих места хришћанског учења (попут теодицеје) именује „муцавим ишчуњавањима”, текстуални субјекат увиђа да наука пориче чудо у име разума премда је извесно да „никакво знање није пут до кључног питања, а камоли одговора!” Тако се вера у веру, у оно што је невидљиво и неопипљиво, као и човекова будна спремност на уважавање живота у мери, самопрекору и кајању испостављају као први утешни, спасоносни бастион:

Рђаве су помисли чешће и брже од добрих. Само им се молитвом и самонадзором – макар и помало каснећи – можемо одупирати. Не бивајући никад сигурни да смо таквом ревношћу постали бољи.

Тема природе, у *Рубу* означена као „првотна присност”, у књизи *После руба* опажа се као подстицај за рефлексивну активност субјекта што резултира исказима универзалне вредности (тако песак који искри на стази евоцира у субјекту мисао да је све прах и да се у прах све враћа), али и као недокучиви, динамични, полетни свет хамвашевски егзалтиране фасцинације „немим говором биља”, флоралним спокојем и лепотом, пантеистичком тежњом за стапањем са биосфером. Бележећи знатно више импресија о лету него о другим добима године, у књизи се обликује специфична дијалектика лета: оно је, с једне стране, омиозно, „понекад слика пакла, или пакао сам”, јер попут фаталне, бездушне заводнице разгорева плотски, пустоловни порив утварно оживљавајући жеље и њихов убилачки сјај који би ваљало савладати; с друге стране, лето својом јарком светлошћу подстиче метафизичка размишљања и сањарије о невидљивом и непрозирном, подстиче самозаборав чинећи да сопствене муке делују далеко, те својим раскошним небеским сјајем и вегетацијом прераста у „чудесно, плаво распамећење”, у „жанр над жанровима у поезији ћудљивог Творца”. Оваква амбивалентна слика лета досеже пароксизам у исказима да је „лето лудило са два предзнака”, једна „обзнана дијалектике раја-и-пакла, законитог јединства узлета и суноврата”

што иницира осећај човекове стешњености силом која истовремено и „подиже и суновраћује”, која, казано у духу Пекићеве лајтмотивске мисли из *Злајиноџ руна*, живот даје и живот узима. Упркос оваквој хировитој нарави лета, текстуални субјекат и њега и природу доживљава као време/простор у којима се сопствена истина обзнањује, као још једно потенцијално спасоносно утврђење: присећајући се како је у дечачким данима желео да побегне од земље, усева, жеђи и замора који рад на пшеничним пољима претпоставља, он накнадно увиђа „да си управо тад и ту био највише свој и на своме”. Најзад, проналажење изворности и избављења у неухватљивој, неопипљивој, нематеријалној сфери, понајвише оној која подразумева веру и природу, најјасније се испољава у сасвим песнички сензибилној спознаји да би „у другом животу ваљало учити богословију, ботанику и механику облака”.

Аутопоетичка одређења изнета у књижевном делу *Руб*, а подједнако релевантна и примењива на књигу *После руба*, указују на присуство дискретне, скромне ауторске свести која према сопственом писању негује уздржан, аутоироничан и жовијалан став, те своје медитативне фрагменте означава као „градиво за романсирани дневник једног чудака, читанку природе и друштва једног наивка, хербаријум његових млаких и магличастих сензација, самотражење неког кога подједнако збуњују сопствена обличја и туђа виђења његовог битисања”. Ако се, међутим, има у виду тематска разноликост дела *После руба*, његова рефлексивна далекосежност, језгровитост израза, умеће аутентично поетског уобличења мисли утемељених на дирљивој, сугестивној, гипкој мудрости, испрена евоцирања разних књижевних фигура (Есхил, В. С. Караџић, Андрић, Христић, Максимовић, Елиот, Набоков, Брехт и др.), онда се сасвим недвосмислено испоставља да је саглашавање са наведеним аутопоетичким становиштима немогуће – изразито медитативни, надахнуто проницљиви, језички вешто формулисани Гордићеви текстуални фрагменти сабрани у књизи *После руба* опажају се као дистинктивна, релевантна појава савремене српске књижевности.

Мсп Виолеџа Р. МИТРОВИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Докторске студије
viomitrovic@gmail.com